

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2019.25.13>
УДК 2-674

Микола Обушний

доктор політичних наук, професор кафедри політології,
провідний науковий співробітник
Центру українознавства філософського факультету,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0002-9121-5095
E-mail: mobushnyy@gmail.com

ПОЛІТИЧНА СКЛАДОВА У КОНФЛІКТИЗАЦІЇ МІЖКОНФЕСІЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Анотація. У статті визначено місце і роль політичної складової у конфліктизації міжконфесійних відносин в Україні, з урахуванням того, що мережа релігійних організацій у державі є однією з найчисельніших на європейському континенті. Особлива увага приділена аналізу політичної складової у конфліктизації міжконфесійних відносин в українському православ'ї. Православ'я ось уже понад тисячу років, незважаючи на історичні та нинішні роз'єднання в середовищі церкви та вірян, і сьогодні залишається найпоширенішою християнською конфесією на українських землях. Понад те, вона зберегла тенденцію до єдності в складі єдиної помісної церкви, що знайшло вияв у створенні єдиної помісної Православної Церкви України. Отримання Томосу (6 січня 2019 р.) від Вселенської Патріархії Православною церквою України є важливим кроком на цьому шляху. Свідченням цього є також і той факт, що упродовж одного року функціонування ПЦУ кількість її парафій збільшилася до 7000. Важливим є те, що три православні церкви: Вселенський (Константинопольський) патріархат, Елладська церква і Александрійський патріархат офіційно визнали її, а це вже свідчить про міжнародну довіру з боку світового православ'я.

Безсумнівно, російська окупація Криму та розв'язання путінською Росією війни на Донбасі та підтримка цих ганебних акцій Російською Православною Церквою (РПЦ) та її українською структурою – Українською Православною Церквою Московського Патріархату (УПЦ МП) сприяли політичному вибору та самоідентифікації православних віруючих України, а це вселяє надію на поступову стабілізацію (деконфліктизацію) міжконфесійних відносин у середовищі українського православ'я.

Ключові слова: міжконфесійні відносини, конфліктизація, деконфліктизація, міжконфесійний діалог, взаємодія політики та релігії, релігійна мережа, релігійна організація.

Mykola Obushnyi

Doctor of Political Science, Professor,
Chef Research Associate Center for Ukrainian Studies,
Faculty of Philosophy, Taras Shevchenko National University of Kyiv

POLITICAL COMPONENT IN THE CONFLICTIZATION OF INTERCONFESSIONAL RELATIONS IN UKRAINE

Abstract. The article identifies the place and role of the political component in the conflictization of interconfessional relations in Ukraine by taking into consideration that the network of religious organizations in our country is one of the largest on the European continent. Particular attention is paid to the analysis of the political component in the conflictization of interconfessional relations in Ukrainian Orthodoxy. During more than thousand years the Orthodoxy, despite the conflicts between the churches and their believers in past and present is still the most widespread Christian confession in Ukraine. Moreover, it saved a tendency to the inner unity, including creation of the Local Orthodox Church of Ukraine (OCU). Obtaining by the Orthodox Church of Ukraine on January 6, 2019 from the Ecumenical Patriarchate the Thomas was an important step in founding of independent and competent national church. This is also evidenced by the fact that during the first year of existing of the OCU the number of its parishes increase up to 7,000, not less important is the fact that three churches: The Ecumenical Patriarchate of Constantinople, the Hellenic Church and the Patriarchate of Alexandria recognized the OCU and this already testifies its international acceptance as the part of Orthodoxy.

Undoubtedly, the Russian occupation of Crimea and Putin's war in Donbas and the support of these shameful actions by the Russian Orthodox Church (ROC) and its Ukrainian branch, the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate (UOC MP) served to the political choices and self-identification of a big part of Ukrainian believers and it gives hope for the gradual stabilization (deconflictization) of interconfessional relations in the Ukrainian Orthodoxy.

Keywords: *interconfessional relations, conflictization, deconflictization, interconfessional dialogue, the interaction of politics and religion, religious network, religious organization.*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Характерною рисою нинішнього стану розвитку вітчизняної соціогуманітаристики є зростання інтересу дослідників до релігійної проблематики. Серед причин, що викликають особливу зацікавленість, є внутрішнє протистояння в українському православ'ї, що призводить до конфліктизації міжконфесійних відносин, які продовжують залишатися одними із найконфліктніших в українському суспільстві, а, відтак, і найскладніших у контексті їх розв'язання. І це не випадково, оскільки у самій природі суспільних феноменів – релігії і політики, є немало як спільних, так і відмінних рис, котрі їх як об'єднують, так і роз'єднують.

Релігія розглядається як самоорганізована система, отже, за своєю природою вона має бути незалежною як від політики, так і від суспільства та держави, загалом цивілізації. Політика – це саморегульована система або система взаємодій, що притаманні розвитку будь-якого суспільства, і вона покликана виконувати низку соціальних функцій щодо регулювання відносин у ньому. Отже, спільність і відмінність політики і релігії полягає у тому, що вони є хоч і специфічними, але все ж соціальними системами, а отже, їх взаємодія, рівно як і розмежування, об'єктивно зумовлені, що є найпоширенішою підставою конфліктизації і деконфліктизації міжконфесійних відносин.

За таких умов все очевиднішим стає важливість встановлення цивілізованих стосунків між конфесіями, налагодження між ними міжконфесійного діалогу, який переважною більшістю сучасних (як і зарубіжних, так і вітчизняних) дослідників розглядається не тільки як важливий засіб пошуку взаєморозуміння та регулятора оптимізації, але і деконфліктизації міжконфесійних відносин.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичною основою дослідження міжконфесійних відносин у контексті їх як конфліктизації, так і деконфліктизації виступають праці тих дослідників-соціогуманітаристів, котрі безпосередньо або опосередковано долучилися до висвітлення визначеної проблематики у тому чи іншому аспекті. Зокрема, це праці Р. Белла, Е. Дюркгейма, М. Вебера, В. Діла, Іоанна Павла II, М. Мосса, Т. Парсонса, П. Сорокіна, Ю. Хабермаса, К. Ясперса та ін.

Особливо багато уваги дослідженню міжконфесійних відносин приділяють вітчизняні науковці-фахівці різних сфер соціогуманітаристики. Серед них: Ю. Богущий, С. Здіорук, В. Єленський,

А. Колодний, П. Кралуєк, В. Поліщук, О. Саган, П. Саух, М. Стадник, Є. Харьковщенко, Л. Филипович та ін.

Проведений аналіз низки праць, у яких досліджуються міжконфесійні відносини, показує, що ця проблема у вітчизняній соціогуманітаристиці, хоч і перебуває на певному етапі своєї концептуальної розробки, проте потребує нових зусиль науковців, особливо у вивченні політичної складової у конфліктизації і деконфліктизації міжконфесійних відносин у православному середовищі сучасної України.

Останнім часом низка вітчизняних науковців, у тому числі із релігійного середовища, долучилася до дослідження різних виявів та форм взаємодії політики й релігії. Йдеться, зокрема, про дисертаційні роботи О. Дзюби, Т. Євдокимової, аналітичну статтю «Церковна безпека не менш важлива за військову», написану у 2015 році тоді ще митрополитом Переяслав-Хмельницьким і Білоцерківським, нині предстоятелем ПЦУ Епіфанієм (Думенко), та деякі публікації авторів, у яких досліджуються інші аспекти проблеми взаємодії політики та релігії: О. Бортнікової, Л. Владиченко, Л. Губерського, В. Лубського, О. Предко, протоієрея Слобідського Серафима та ін.

Основна мета статті – на основі аналізу праць низки вітчизняних дослідників із зазначеної проблематики визначити місце та роль політичної складової у конфліктизації міжконфесійних відносин в сучасній Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В історії християнства ідеал Бога для основної маси віруючих пов'язується з проблемою сутності життя з природним бажанням людини бути завжди щасливою, незалежною і, насамперед, політичною, що впливає із самої сутності людини як істоти політичної (Аристотель).

Не випадково майже завжди християнство та усі його основні гілки (католицизм, православ'я та протестантизм) перебувають в епіцентрі соціальних та політичних подій. Все це вказує на те, що політичні і власне релігійні функції у християнстві чітко не були розділені. Традиційно очільники релігійних громад підтримували світських, і навпаки, контроль і примус на людину здійснювався засобами, які були ритуальними з широким використанням релігійних обрядів, символів і т. і. Отже, релігійні та політичні інститути у період зародження християнства, а потім багаторічного його утвердження, по суті, були об'єднані. Згодом така єдність підтверджується ще більш зримо, коли політична еліта залучає релігійну для освячення встановленого нею політичного ладу, на якій накладається тінь релігійного. Ця традиція, хоч

і у видозміненому, але, як і раніше, заполітизованому вигляді, зберігається і нині.

Проведений нижче ретроспективний аналіз є підтвердженням того, що саме політична складова є, зазвичай, визначальною причиною конфліктизації внутрішньоправославних відносин. Причому на різних етапах суспільного розвитку впливи політичної складової на їх конфліктизацію були неоднакові.

На початковому етапі розповсюдження християнської віри на давніх українських землях, допоки вона утверджувалася, образно кажучи, у власному лоні, тобто на власне українському ґрунті без зовнішніх впливів, конфліктизаційні аспекти, хоч і були в ній присутні, проте це були суперечності внутрішнього розвитку і вони так чи інакше розв'язувалися. Суттєве загострення в середовищі українського православ'я пов'язується з розривом в середині 15 ст. (1448 р.) Київської митрополії на 2 частини. Про історію цього поділу загал православних вірян України дізнався, коли постало питання можливості надання Вселенською патріархією статусу автокефалії Православній Церкві. З тим, щоб розв'язати сумніви стосовно взаємовідносин з Церквою України, Константинопольська патріархія опублікувала низку офіційних документів, які свідчать про «історичну і канонічну правду» щодо цих відносин. У одному із них констатовано, що «Руська митрополія записана в старовинних списках митрополитів Константинопольського патріархату... На початку вона була об'єднана під назвою «Києва і всієї Русі» з кафедрою в Києві. Пізніше київські митрополити перенесли свою резиденцію до Володимира, а згодом у Москву, втім, канонічною кафедрою завжди мали місто Київ. В середині XV ст. Київська Митрополія була розірвана на дві частини після обрання Митрополита Іони у Москві (1448 р.). ...Київська Митрополія продовжувала перебувати під омофором Вселенських Патріархів» [1].

Розрив українського православ'я загострив міжправославні відносини, які, без сумніву, з самого початку були «вплетені» в державну політику правлячих режимів Росії. Історичні джерела свідчать, що і після одержання канонічності Московською патріархією (1589 р.) Київська митрополія зберігала свою автокефалію аж до 1686 р., незважаючи на значне послаблення її впливу після «возз'єднання» України і Росії у 1654 р.

Із того часу (1654 р.) понад 30 років (до 1686 р.) неодноразово порушувалося питання церковної єдності, допоки митрополит Гедон Четвертинський «спокусився прийняти хіротонію від Московського патріарха Іоакима, але й тоді велелюдний собор, який був скликаний в Києві, визнав недійсним обрання митрополита, а його хіротонію – незаконною, тому що вони відбулися без відома Вселенського Патріарха» [1].

З тим, щоб примусити тодішнього Вселенського патріарха визнати хіротонію Гедеона, від імені царя «взяв на себе посол Російського Уряду Нікіта

Алексеев, котрий для цього прибув в Адріанополь, де перебував Вселенський Патріарх Діонісій IV. ...Результатом ... переговорів став Патріарший і Синодальний «Акт» або «Грамота видання», від червня 1686 р. [1].

Єрусалимський патріарх Досифій, який був присутній на цих переговорах, у своєму Двадцяткижжжі детально описав атмосферу перемовин з М. Алексеевим і підкреслював, що російська влада вимагала поступливості з боку Вселенської патріархії, тобто передачі Київської митрополії у підпорядкування Московському патріархату «через пануючу тиранію, до настання божественного розрахунку» [1].

Причому Вселенська патріархія навіть тоді обмежувала таке підпорядкування лише наданням дозволу «на висвячування Митрополита Київського... в час, коли для цього є нагальна необхідність. ... від імені Вселенського Патріарха і тільки» [1].

Отже, в підписаних «Актах» не йдеться про повне приєднання Київської митрополії до Московського Патріархату, тим більше зовсім виключається її поглинання або анексія, як це сталося в наступні роки.

Не йдеться також у Патріаршому та Синодальному «Акті» і про передачу Московській патріархії території Київської митрополії, канонічно підпорядкованої Вселенському патріархату: «Канонічні межі Церкви Росії визначалися, коли ця Церква була піднесена до Патріархату 1589 року, і ніколи на змінювалася... Митрополія Київська в ці межі не входить» [1].

Опубліковані Вселенською патріархією історичні документи, з одного боку, яскраво ілюструють «добровільне» входження Київської патріархії до складу Московської, а з іншого, свідчать, що усі державні інституції Росії розглядають Українську Церкву, починаючи з 1686 р., як складову Московської патріархії, звичайну митрополію, яка доклала немало зусиль для того, щоб «обмосковити» українців. Це робили і Петро I, і Катерина II, та й усі наступні російські царі, а потім і компартійні ідеологи Радянського Союзу. В Україні було заборонено проводити Собори, які б обирали митрополитів та єпископів, припинилася діяльність церковних братств, були введені замість українських російські та церковнослов'янські тексти Св. Письма, заборонено малювати ікони і будувати церкви в українському стилі й т. і. Усі ці функції перебрала на себе Російська Церква.

Останнім часом з'явилося немало документальних підтверджень, котрі спростовують як територіальні, так і релігійно-політичні зазіхання російських церковних та прокремлівських ідеологів стосовно т.зв. канонічної належності території України та особливо сакральності для Росії території Криму. Для відповіді на ці зазіхання використаємо наукову гіпотезу, висунуту відомим вченим, доктором юридичних наук, професором, архимандритом Віктором (В. В. Бедь), який вважає, що первинна християнізація на «теренах України (Скіфії-Русі-

України) ...розпочалась не пізніше 50-70 рр. I ст., ... а початок Церковного будівництва (заснування) Української Православної Церкви слід вважати таким, що розпочався не пізніше 240 р. III ст.» [7, С. 17, 18].

Наукова гіпотеза проф. В. В. Бедя з авторського погляду є знаковою як для обґрунтування передумов християнізації України, так і визначення початків утвердження православ'я на українських землях, оскільки вона ґрунтується на тому, що масове хрещення народу Київської держави князя Володимира у X столітті та поширення православ'я по всій Київській Русі, імовірно, що не могло б відбутися без підтримки тих вірян, предки яких прийняли християнство ще у 50-70 рр. I ст., рівно як і інституалізувати українське православ'я у 862 році без початку Церковного будівництва «не пізніше 240 р. III ст.» (В. В. Бедь). Саме це і підтверджує «історичний факт інституційного оформлення у 862 році українського Православ'я у формі Київської митрополії Константинопольського патріархату» [7, С. 18], у реєстрі кафедр якого Київська митрополія посідала 60 місце.

Звісно ж, ні про яку канонічну належність території України до Московського патріархату не йшлося, оскільки останній з'явився лише XV ст. Наразі можна стверджувати, що саме з цього часу православна християнська віра сильніше вплітається у державну політику Російської імперії. Саме з цього часу політична складова стає однією із головних причин конфліктизації церковних відносин у світовому православ'ї.

Для підтвердження цієї тези проаналізуємо причини конфліктизації внутрішньоправославних відносин у сучасній Україні з урахуванням того, що її міжконфесійна палітра є однією з найчисельніших на європейському континенті і відображає вагому присутність різного роду релігійних інституцій в українському суспільстві.

За своїм віровизнанням переважна більшість українських громадян – християни, причому домінуючі позиції у релігійному середовищі продовжує посідати православ'я.

Поряд з впливовими православними інституціями Православна Церква України (ПЦУ), у якій 7000 тисяч парафій, 77 монастирів, 47 єпархій (жовтень 2019 р.), Українська Православна Церква Московського патріархату (УПЦ (МП)), у якій реальна кількість складає 9-10 тисяч громад (лютий 2019 р.), діє ще низка інших православних церков (Російська вільна (Закордонна) Православна Церква, Апокаліптична Православна Церква та ін.

Динамічно розвиваються Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ) та Римо-Католицька Церква (РКЦ) в Україні. Починаючи з середини XVI ст., від часів Реформації інтенсивно розвивається в Україні і різного роду протестантські релігійні організації (християни-баптисти, християни віри євангельської (п'ятидесятники), свідки Єгови, адвентисти сьомого дня і т.ін.

Мають свої впливи на міжконфесійні відносини в Україні також мусульмани, іудеї, різного роду громади харизматичних поглядів (новоапостолів, буддистів, різновірів, крішнаїтів тощо). «Якщо в 1991 р. у релігійному просторі України було лише 9944 релігійні організації, то в 1992 р. вже 12962 (приріст склав 30 %). Відповідно в 1993 р. функціонували 15017 релігійних організацій (приріст – 16 %). Високий показник приросту було зафіксовано й у 1995 р., коли за кількості 16984 релігійні організації приріст становив 13,5 %. І хоча в подальшому таких високих темпів приросту не спостерігалось, динаміка зростання залишалася стабільною: 1996 р. – 18111 організацій (приріст 6,8 %), 1997 р. – 19110 (приріст 5,5 %), 1998 р. – 20408 (приріст 6,8 %), 1999 р. – 21843 (приріст 7 %), 2000 – 23543 (приріст 7,8 %), 2001 р. – 25405 (приріст 7,9 %). Станом на 2010 р. в Україні діяли 35184 релігійні організації (приріст порівняно з 2000 р. склав 25,4 %), в тому числі ця цифра включає 33733 релігійні громади» [6].

За даними Департаменту у справах релігій та національностей Міністерства культури України (станом на 1 січня 2019 р.) нараховувалось 35162 релігійні громади: з них діючі 32719; недіючі – 1011; не зареєстровані – 1120; центри – 92; управління – 299.

Значна кількість існуючих у світі релігій мають своїх носіїв і в Україні, які їх репрезентують і водночас стають суб'єктами релігійно-політичного процесу. Йдеться про церкви, мечеті, конфесії, релігійні громади, релігійні організації, секти тощо, політична суб'єктність яких, зазвичай, не викликає сумніву, оскільки усі ці релігійні інституції не тільки безпосередньо беруть участь у політичному житті, але і залучають до виконання власне релігійних завдань світські організації, а іноді навіть беруть участь у їх створенні.

Звісно ж, що такого роду міжконфесійна палітра позначається і на внутрішньорелігійних відносинах в сучасній Україні. Тим не менше в останні роки в Україні відносини між конфесіями і Церквами загалом стають толерантнішими і результати соціологічних досліджень це підтверджують.

Так, за даними опитування, проведеного свого часу Київським міжнародним інститутом соціології та Центром «Соціальні індикатори», 71 % респондентів повністю чи скоріше погоджуються з твердженням, що різні релігійні групи мають в Україні рівні права; 75 % згодні з тим, що необхідно поважати всі релігії. А в підготовлених Українським центром економічних і політичних досліджень ім. О. Розумкова матеріалах стверджується, що в суспільній свідомості українських громадян превалюють точки зору, згідно з якими «будь-яка релігія, яка проголошує ідеали добра, любові, милосердя і не загрожує існуванню іншої людини, має право на існування» (так вважають 43,1 % опитаних): «всі релігії мають право на існування як різні шляхи до Бога» (цієї думки дотримуються 24,8 % респондентів) [6].

Наразі не виключаються між окремими конфесіями і серйозні протистояння, в основі яких

покладені уже переважно не догматичні чи майнові, а політичні суперечності. Саме останні нерідко переростають у відкриті міжконфесійні конфлікти. Особливо негативно на внутрішньоправославній єдності українців сьогодні позначається міжконфесійне протистояння між Православною Церквою України (ПЦУ) та Українською Православною Церквою Московського Патріархату (УПЦ (МП)), діяльність якої координується зовні Московською Патріархією. Остання ігнорує національну ознаку в усіх підпорядкованих нею церкв, змушує додержуватись їхнього раніше визначеного імперського політичного підпорядкування. Очевидно, що інших підходів від Московського Патріархату не слід і чекати, оскільки він «як добре усім відомо, – підкреслив 15 грудня 2018 року митрополит Переяслав-Хмельницький і Білоцерківський, нинішній предстоятель ПЦУ Епіфаній, – як публічна інституція за винятком дуже коротких періодів, завжди був, з власної волі чи проти неї, тісно інтегрований з державною владою країни: Московського царства, Російської імперії, Радянського Союзу і нині – Російської Федерації. В СРСР і після його розпаду в Російській Федерації офіційно було задеклароване відділення Церкви від держави. Але всім очевидно, що державна влада цієї країни цілеспрямовано проводила і проводить політику повного включення структур Московської Патріархії в Росії та за кордоном в реалізацію власної внутрішньої та зовнішньої політики» [3].

Наслідком цього процесу став трагічний стан розділення, в якому Українська Православна Церква опинилася після подій першої половини 1992 р. Їх кульмінацією став інспірований російськими спецслужбами і Московською патріархією переворот в керівництві УПЦ (відомий так званий Харківський собор), наслідки якого не подолані й дотепер. «Спровоковане тоді з Москви церковне розділення, – ...одна з причин нинішньої неоголошеної війни та часткового успіху агресії Росії проти України (окупація Криму і частини Донбасу)» [3].

З наданням Константинопольським патріархатом ПЦУ Томосу про автокефалію (січень 2019 р.) не лише керівництво РПЦ, а й політичне керівництво Російської Федерації докладають значних зусиль для того, щоб понад 10 тисяч парафій УПЦ (МП), котрі допоки перебувають у РПЦ, продовжували залишатися у підпорядкуванні Московського патріархату. Щоправда, виникають питання при співставленні даних щодо кількості парафій УПЦ (МП) з опублікованими результатами соціологічних досліджень кінця 90-х років ХХ ст., зокрема, щодо прихильників Української Православної Церкви Київського патріархату (УПЦ (КП)) у м. Києві, згідно з якими 34,3 % киян заявили про свою належність до УПЦ (КП), і тільки 4 % – до УПЦ (МП), хоча остання має в Києві в півтора рази більше громад, ніж Київський патріархат» [6].

Показовою є тенденція зростання перерозподілу низки парафій від УПЦ (МП) до УПЦ (КП) на початку ХХІ століття, і особливо після отримання ПЦУ Томосу від Вселенської патріархії. Зокрема, протягом 2019 р., за оцінкою Митрополита Київської і всієї України Епіфанія, до ПЦУ долучилися понад 600 парафій. Цей процес, на його думку, відбувається мирно, добровільно і спокійно: «Ми не прагнемо створювати в середині країни другий релігійний фронт. Це було бажання з боку РФ – створити в Україні протистояння на релігійному ґрунті» [4].

У вживаному контексті поняття «другий релігійний фронт» розуміється нами як застереження митрополита Епіфанія не допустити, щоб непряме (опосередковане) міжконфесійне протистояння між православними вірянами України та Росії, помітне загострення якого відбулося особливо після одержання ПЦУ Томосу від Вселенської патріархії, переросло у прямий міждержавний воєнний конфлікт, привід для якого намагається знайти не одне десятиліття РФ.

Наразі всі намагання предстоятеля ПЦУ, як і Вселенського патріарха Варфоломія, щодо налагодження міжправославного діалогу та взаєморозуміння Московська патріархія та її очільник Кирило відкидають, застосовуючи при цьому різні, часто сумнівні, засоби.

Напередодні прийняття рішення про надання Томосу ПЦУ Московський патріарх Кирило мав зустріч з Вселенським патріархом, трансляція якої у ЗМІ засвідчила, що патріарх Кирило не лише не виявив задоволення результатами перемовин з патріархом Варфоломієм, а й продемонстрував «абсолютну байдужість, яка межує зі зневагою», притаманною «сильним світу цього». Таке ставлення є показовим не тільки для РПЦ, але і, загалом для російських політиків, для яких звичними є силові методи.

Для «непослушників» - патріархів, митрополитів Вселенського патріархату, Елладської православної церкви, Александрійського патріархату, з якими РПЦ розірвала (на січень 2020 р.) стосунки, було введено особливі «санкції». Йшлося про заборону спілкування з єпископатом та духовенством, співпричастя на всіх рівнях (єпископату, духовенства та вірян) і т.і. Держдума Росії, у свою чергу, прийняла законопроект, яким заборонила організувати паломництво і т.ін. Усі ці санкції мали за мету карати «непослушників» фінансово.

Розірвання стосунків з Православними Церквами, що визнали або можуть визнати ПЦУ, за словами Д. Горєвого, – це шлях до ізоляції самої РПЦ «на кшталт такої, у якій опинився Кремль через агресію проти України. Якщо РПЦ і надалі проводитиме таку політику, то вона ризикує перетворитися на замкнену церкву... Таку собі церкву Росії та її діаспори і майже не відрізнятиметься у цьому плані від релігійних старообрядців» [2].

Наразі РПЦ змушена буде, навіть у віддаленій перспективі, змінювати свою політику у відносинах з

іншими церквами, у тому числі із ПЦУ. У цьому зв'язку митрополит Епіфаній зазначив: «З часом, я впевнений, ...РПЦ буде змушена визнати автокефалію Української православної церкви. Тому ми і РПЦ є братами у Христі, і всі ми єднаємося навколо Христа – кожен у своїй помісній церкві, але загалом ми складаємо повноту вже єдиної Христової церкви» [8]. Від налагодження таких взаємовідносин залежить ефективність діяльності не лише православних інституцій, а й загалом міждержавних відносин, у яких найнаочніше віддзеркалюється рівень дотримання прав і свобод людини і громадянина.

Найявне ж українське законодавство гарантує рівні права та умови діяльності для усіх конфесій, представлених сьогодні в культурно-історичному просторі українства. Правові приписи та процедури є надійними механізмами захисту прав віруючих, законних інтересів релігійних організацій, уникнення конфліктних ситуацій на релігійному ґрунті.

Тільки при встановленні партнерських міжконфесійних та державно-церковних відносин можливе зменшення деполітизації релігійних відносин.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі: Проведений аналіз показує, що політична складова у тій чи іншій мірі присутня в усіх сучасних релігіях світу, а, відтак, і у міжконфесійних відносинах. Особливо помітна присутність цієї складової у християнстві, у тому числі і в одному із його різновидів - православ'ї. Саме запровадження князем Володимиром християнства у X ст., без сумніву, пов'язане з політикою. Це підтверджують і такі знакові, за своєю суттю, події, як надання Томосу ПЦУ, організація капеланства в армії і т. і. По суті, ці та деякі інші визначальні заходи, хоч і відбуваються під егідою Церкви, але без підтримки з боку держави вони б, імовірно, не відбулися.

Отримання Томосу – важлива подія у житті українського народу. В цій події брали участь не тільки високоповажні релігійні діячі, але і політичний «бомонд» – президенти, депутати Верховної Ради, урядовці, меценати і т. і. «Цей Патріарший і Синодальний Томос, написаний і підписаний в Кодексі нашої Великої Христової Константи-нопольської церкви, – написано в Томосі, – вручений в точній ідентичній копії Блаженнішому Пред-стоятелю Святійшої Церкви України, митрополиту Епіфанію та Його високоповажності Президенту України пану Петру Порошенку, для довічного доказу та постійного представлення» [5].

Сьогодні все ще продовжуються дискусії стосовно сприяння, яке надали органи державної влади і, зокрема, п'ятий президент України Петро Порошенко, для отримання Томосу від Вселенського Патріархату. Зокрема, переважна більшість при-хильників УПЦ (МП) вважають, що ні П. Порошенко, ні Верховна Рада, ні навіть спеціально створені громадські організації (близько 500 по усій Україні, які збирали підписи на підтримку Томосу) не повинні втручатися у церковні справи, оскільки в Україні згідно з Конституцією Церква відокремлена від держави. Для спростування такого роду інсинуацій переважно з боку РПЦ та

обґрунтування право-мірності надання допомоги з боку державних очільників при наданні ПЦУ Томосу, скористаємося принципом рівнонаближеності. У авторському розумінні принцип рівнонаближеності базується на однаковому ставленні до усіх конфесій незалежно від їхнього віросповідання та забезпеченні для них рівних правових та релігійних засад. Саме цей принцип – рівнонаближеності, з нашого погляду, і був покладений в основу розробки стратегії і тактики одержання Томосу для ПЦУ – фундаменту створення єдиної Помісної Православної Церкви України. Відомо, що таку політику напередодні одержання Томосу підтримали усі конфесії України, окрім УПЦ (МП), що дало можливість, по суті, запобігти конфесійному протистоянню, яке пророкували проросійськи налаштовані політики в Україні.

Наразі, процес розвитку ПЦУ як Церкви, покликаної репрезентувати весь український народ як всередині країни, так і на міжнародній арені – продовжується. Росія, яка завжди розглядала українську Церкву з геополітичного погляду, безсумнівно, буде протистояти її становленню та утвердженню. Оскільки для Росії втрата української Церкви означає повний розрив з Україною, цього вона аж ніяк не хоче допустити. Для Путіна, який, за оцінкою патріарха Кирила, є «чудом Господнім», Церква, армія, ядерна зброя – це той фундамент на якому тримається його необмежена влада. Очевидно, у найближчі роки конфесійні відносини між ПЦУ та УПЦ (МП) в Україні будуть складними і не позбавленими конфліктів. Цьому причиною великодержавницька політика Росії, яку репрезентують в Україні представники «п'ятої колони» - в рясах чи без них, з метою провокувати міжконфесійну нестабільність.

Утворення і розбудова Православної Церкви України вселяє впевненість українців розвивати свою самостійну релігійну структуру, утверджувати Україну як незалежного суб'єкта міжнародних відносин.

1. Вселенський Престіл і Церква України – документи свідчать. URL: <https://cerkvarium.org/dokumenty/tserkovni/vselenskiy-prestil-i-tserkva-ukrajini-dokumenty-svidchat>. (дата звернення 19.12.2019).

2. Горевой Дмитро. У боротьбі проти ПЦУ Москва ще більше заганяє себе у пастку. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30349292.html>. (дата звернення 19.12.2019).

3. Епіфаній (Думенко). Церковна безпека не менш важлива за військову. Епіфаній. URL: <https://novynarnia.com/2018/12/15/epifanij-article/> (дата звернення 19.12.2019).

4. Нова хвиля переходів від УПЦ МП. URL: https://risu.org.ua/article_print.php?id=78062&name=society_digest&_lang=ua&. (дата звернення 19.12.2019).

5. Оприлюднили текст Томосу. *Волинська правда. Перше волинське незалежне інтернет-видання*. 09.01.2019: email: vpvprava@gmail.com. (дата звернення 19.12.2019).

6. Палінчак М. М. Мережа релігійних організацій в Україні: стан та перспективи розвитку. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3211/Палінчак%20APP_5525.pdf?sequence=1&isAllowed=y. (дата звернення 19.12.2019).

7. Резолюція Міжнародної науково-практичної конференції «Заснування Київської Митрополії та християнізаційні впливи на Русі-Україні за часів Великого князя Київського Оскольда: 1150 років». Київ. 2012. 14-15 грудня.

8. Червоненко В., Хоменко С. Епіфаній: брати з РПЦ будуть змушені визнати нашу автокефалію.

URL: https://risu.org.ua/article_print.php?id=78062&name=society_digest&lang=ua&. (дата звернення 19.12.2019).

References

1. *Vselenskyi Prestil i Tserkva Ukrainy – dokumenty svidchat* [The Universal Throne and the Church of Ukraine - the documents bear witness]. URL: <https://cerkvarium.org/dokumenty/tserkovni/vselenskij-prestil-i-tserkva-ukrajini-dokumenti-svidchat>. (in Ukrainian). (Last accessed 19.12.2019).

2. Horievoi Dmytro. *U borotbi proty PTsU Moskva shche bilshе zahaniaie sebe u pastku* [In the fight against the CCP, Moscow is even more trapped]. D. Horievoi. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30349292.html>. (in Ukrainian). (Last accessed 19.12.2019).

3. Epifanii (Dumenko). *Tserkovna bezpeka ne mensh vazhlyva za viiskovu* [Church security is no less important than military security]. Epifanii. URL: <https://novynarnia.com/2018/12/15/epifanij-article/>. (in Ukrainian). (Last accessed 19.12.2019).

4. *Nova khvyliya perekhodiv vid UPTs MP* [New wave of transitions from the UOC MP]. URL: https://risu.org.ua/article_print.php?id=78062&name=society_digest&lang=ua&

(in Ukrainian). (Last accessed 19.12.2019).

5. *Oprylyudnyly tekst Tomosu* [They published the text to Thomas]. *Volynska pravda. Pershe volynske nezalezhne internet-vydannia*. 09.01.2019 (in Ukrainian). (Last accessed 19.12.2019).

6. Palinchak M. M. *Merezha relihiinykh orhanizatsii v Ukraini: stan ta perspektyvy rozvytku* [Network of Religious Organizations in Ukraine: Status and Prospects for Development]. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3211/Палінчак%20APP_5525.pdf?sequence=1&isAllowed=y. (in Ukrainian). (Last accessed 19.12..2019).

7. *Rezoliutsiia Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Zasnuvannia Kyivskoi Mytropolii ta khrystyanizatsiini vplyvy na Rusi-Ukraini za chasy Velykoho kniazia Kyivskoho Oskolda: 1150 rokiv»* (2012) [Resolution of the International Scientific and Practical Conference "Founding of the Kyiv Metropolis and Christianization Influences in Russia-Ukraine during the Grand Duke of Kiev Oskold: 1150 Years"] (in Ukrainian).

8. Chervonenko V., Khomenko S. *Epifanii: braty z RPTs budut zmusheni vyznati nashu avtokefaliu* [Epiphany: ROC brothers will have to recognize our autocephaly]. URL: https://risu.org.ua/article_print.php?id=78062&name=society_digest&lang=ua&

(in Ukrainian). (Last accessed 19.12.2019).

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2019.25.14>
УДК141-051(477)“18“

Олександр Рубан

кандидат філософських наук,
доцент кафедри загальної підготовки та соціальної роботи
ПВНЗ «Кропивницький інститут
державного та муніципального управління»

ORCID: 0000-0002-9814-5552

Email: ruban.kmu@gmail.com

ФІЛОСОФСЬКІ ІДЕЇ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Анотація: Стаття присвячена аналізу творчої спадщини Пантелеймона Куліша в контексті сучасних реалій.

Науковий доробок Пантелеймона Куліша надзвичайно широкий. Це і загальна концепція української культури та мови, і проблеми розвитку самої української нації, її ментальності та історичної місії. У запропонованій статті мова йде, насамперед, про проблему особистісної орієнтації стосовно «внутрішнього» і «зовнішнього» в людині, розуму і серця.

Пантелеймон Куліш, не поодинокий дослідник, що звертає увагу на ментальної особливості українців щодо протиставлення серця і розуму, почуттів і логіки. Ментальний характер такого протистояння продовжується у протиставленні «города» і «хутора» як уособлення, відповідно, цивілізації та культури.